

Posudek na diplomovou práci Blanky Pugnerové
Právní stát a spravedlnost – srovnání argumentace
Franka Michelmana a Alessandra Ferrary

Předložená diplomová práce si klade poměrně obtížný úkol, jakým je rozbor soudobé filozofické diskuse o povaze právního státu. Autorka přitom přichází se zásadním nárokem, který potom teoreticky osvětluje. Podle ní se totiž právní stát zakládá nejenom a pouze „na dodržování zákonů všemi rovně a bez rozdílů,“ ale zejména a především „na dodržování spravedlivých zákonů.“ Tato teze je klíčová pro celý výklad Blanky Pugnerové a není to teze minimalistická, spíše naopak je docela dalekosáhlá - nejen vláda práva, ale i spravedlnost. Právě v tomto úsilí zapojit hledisko spravedlnosti to teorie právního státu vidím zásadní přínos diplomové práce Blanky Pugnerové.

K samotnému vymezení cíle DP bych měl dvě připomínky a jedno povzbuzení. Předně, nevím proč se Blanka Pugnerová při charakteristice právního státu tak úzkostně drží úsloví „dodržování zákonů.“ Vždyť se v podání právního státu určitě nejedná jenom o dodržování zákonů, ale především o jejich platnost, jež zahrnuje jak tvorbu, tak rozhodování i aplikaci a v neposlední řadě též posuzování, ať už jednotlivých případů podle zákona, anebo dokonce i posuzování samotných zákonů co do jejich spravedlnosti, o čemž chce uvažovat i sama autorka. Za druhé, klasické pojetí právního státu se dá lépe charakterizovat jako „vláda práva“, tj. zákon stojí nad osobami bez rozdílů. V právním pozitivismu se tato zásada může vyprázdnit až pouhou představou, že právní stát je systém právních norem, který v sobě má zabudován princip tvorby nových norem. Autorka je ovšem pozitivismu v tomto nahony vzdálena, neboť k charakteristice právního státu přidává požadavek spravedlnosti. Samozřejmě že není v teoriích státu a práva první, ale povzbudivé na tomto jejím výkladu je, že zatímco se naši právníci dokonce i nyní ještě často spokojí v tomto ohledu s poukazem na Aristotela a jeho pojetí spravedlnosti distributivní a korektivní, tak Blanka Pugnerová sáhla po dílech současných filozofů, kteří se teorií spravedlnosti zabývají. Zmiňuje ovšem Rawlse, ale jádrem práce je rekonstrukce polemiky mezi Michelmanem a Ferrarou, kteří patří ke stoupencům deliberativní demokracie a hlásí se k tradici kritické teorie.

Výběr těchto autorů by stálo za to podrobněji odůvodnit, protože jejich přístup je specifický a dá se říci, že se tak zužuje záběr úvah o tom, jak lze zapojit hledisko spravedlnosti do teorie právního státu. Nicméně chápu, že takovéto zúžení bylo nezbytné, protože jinak by se takový teoretický úkol, jaký si autorka dala, nedal v rámci diplomové práce zvládnout.

Práce je rozumě členěna a osnova vychází ze zadání. V první části autorka vysvětluje základní teoretické pojmy, jež umožňují vymezit to, co je podle ní „spravedlivý právní stát.“ Část druhá potom rekonstruuje diskusi mezi A. Ferrarou a F. Michelmanem, kteří v diskusi o povaze deliberativní demokracie dali těmto pojmům konkrétní smysl, který autorka hodlá vytěžit. Považuji za zdařilou zvláště druhou část, v té první se autorka spokojuje s elementárními tezemi, které mají někdy jen učebnicový ráz. Příkladem může být výklad o právním státě, který vhodně uvádí v náznaku historické okolnosti vzniku právního státu, poté důležitost lidských práv a nakonec zmiňuje pojem spravedlnosti, kde se přidržuje členění od Bernarda Sutora. Potíž je podle mého soudu v tom, že v tomto podání se zcela ztrácí polemický náboj její snahy doplnit teorii právního státu konceptem spravedlnosti, který hodlá zrekonstruovat v podání kritických filozofů, jak je Ferrara a Michelman. Najednou to je taková stavebnice z kostek vybraných z učebnic a členění spravedlnosti je podle Sutora, což se vůbec nehodí k tomu, že se pak zabývá Rawlsem a Habermasem.

Podobnou potíž lze vysledovat i v další části, kdy se autorka pouští do velice náročných teoretických diskusí, které lze v diplomové práci postihnout jenom v prvním přiblížení, takže jí některé důležité teoretické souvislosti unikají a jiné opomíjí. Zmínil bych dva důležité termíny, které autorka užívá po dobré úvaze, ale s nadměrnou volností.

Ad Lingvistický obrat. Charakterizovat tento obrat jako pochopení jazyka, který není pouhým prostředkem popisu světa, ale to, „co konstituuje svět a co vytváří ducha národa“ (s. 62), není dostatečné, spíše připomíná některé romantické představy o jazyce. Přitom autorka právem na tento obrat poukazuje v části věnované ústavnímu patriotismu, jelikož právě lingvistický obrat umožňuje Habermasovi mluvit o patriotismu pojetém jako „věrnost pravidlům.“ Habermas usiluje o transnacionální (univerzalistické) pojetí „věrnosti ústavním pravidlům“, a tak je pro něj vskutku obtíží, o níž mluví autorka, ona okolnost, že lingvistický obrat je anti-univerzalistický a vede k partikularistickému pochopení hodnot a tedy i morálních závazků, jako je patriotismus. Nicméně to je specificky habermasovská obtíž, se kterou se ve svém pojetí ústavního patriotismu určitým způsobem vyrovnává. Nicméně podle mého soudu je zavádějící použít tuto „obtíž“ jakožto charakteristiku lingvistického obratu, jak činí autorka slovy: „Tento obrat zdánlivě vylučuje obecně platné transkulturní hodnoty.“ V jakém smyslu „zdánlivě“? Pro Habermasovo pojetí ústavního patriotismu budiž, ale určitě to neplatí pro valnou část myslitelů, kteří se k lingvistickému obratu a k filozofii jazyka hlásí. Tvrdit o nich, že aniž to vědí, jsou stoupenci filozofie „transkulturních univerzálních jazykových pravidel“ je nepřesné.

Ad Ústavní patriotismus. Autorka zde tvrdí, že: „Ústavní patriotismus nutně zahrnuje transcendentální porozumění tomu, jaká ústava bezpodmínečně musí být, aby ospravedlnila donucení“ (s. 62). Nicméně v tom poněkud přestřeluje, pokud tento požadavek vztahuje na všechny běžné občany. Představa, že by si lidé museli uvědomovat, že jejich afektivní úcta k ústavě a citové odhodlání hájit ústavní principy, musí být transcendentálně odůvodněny z pozice „čistého rozumu“, dělá z tohoto konceptu ještě méně věrohodnou teorii, než jak to líčí Habermas. Myslím, že jádro pojetí ústavního patriotismu není třeba hledat ve snaze o jeho transcendentální odůvodnění, o něž Habermas vskutku usiluje, ale v elementární myšlence, že zdrojem věrnosti a oddanosti autoritě nemusí být ani tradice, ani osobnost, ale také ústava coby „soubor abstraktních pravidel.“ Výklad o ústavním patriotismu by se tedy měl především potýkat s tím, zda nějaký takový zdroj loajality je vůbec věrohodný a jak si jeho „praktické fungování“ coby zdroje afektivní oddanosti lze představit. Autorka se touto otázkou zabývá při výkladu Michelmanova textu, ale zbytečně si svou úlohu komplikuje, když ji rámuje do tak základní filozofické argumentace, jakou je transcendentální ospravedlnění ústavy coby zdroje legitimního donucování.

Celkově vzato Blanka Pugnerová předkládá solidní diplomovou práci, která je výsledkem jejího soustavného teoretického zájmu. V práci osvědčila svou schopnost interpretovat náročné teoretické texty a vyjádřit srozumitelně a výstižně hlavní argumenty, které z příslušných výkladů převzala. Prokázala přitom solidní orientaci v soudobé politické filozofii. Náročnost úkolu, který si předsevzala, zřejmě způsobila, že se někdy musela spokojit pouze se schematickou charakteristikou některých důležitých pojmů. V každém případě ovšem velice oceňuji její badatelské úsilí a navrhuji klasifikovat její práci známkou **velmi dobře**.

Doc. PhDr. Milan Znoj

V Praze dne 22. 5. 2009

